

AHMET HAMDİ TANPINAR'IN HİKÂYELERİNDE RÜYA MOTİFİ

NEVİN ÖNBERK*

Ünlü yazar Oscar Wilde, “İki âlem vardır, biri mevcut olan, herkesin görmek için bahsetmeye muhtaç olmadığı hakikî âlem; diğeri sanat âlemidir. İşte bundan bahsetmelidir. Zira bu başka türlü mevcut olamaz” demiş ve şu hikâyeyi anlatmıştır:

Evvel zaman içinde güzel hikâyeler anlattığı için herkesin sevdiği bir adam varmış. Bu adam, her sabah köyünden çıkar ve her akşam köyüne döndüğü zaman, bütün gün işten bunalmış köylüler etrafını sararlar Ona: “Anlat bize bakalım, bugün ne gördün?” derlermiş. O da anlatır, cinlerden, perilerden, şehzâdelerden, sultanlardan bahsedermiş. Etrafındakiler bu masallara doyamaz “Anlat bakalım daha ne gördün?” derlermiş, O da “Deniz kenarına geldiğim zaman yarıbelden yukarı sudan çıkmış ve yeşil saçlarını altın tarakla tarayan üç deniz kızı gördüm” der ve hep anlatır, anlatmıştır.

Bu adam bir sabah yine hergünkü gibi köyden ayrılmış, deniz kenarına gelince, yarı belden yukarı sudan çıkmış, yeşil saçlarını altın tarakla tarayan üç deniz kızı görmüş. O gün köyüne döndüğü zaman, etrafını sararlar, Ona “Anlat, ne gördün?” diye sormuşlar. O, “Hiç birşey görmedim” demiş.

Oscar Wilde, hikâyesinin felsefesini açıklamak için “Devam edici hiçbirşey yaratmayan doğa, yaptıklarının bozulup mahvolmaması için, onları daima tekrar eder durur. Sanat eseri ise, daima tek, benzersiz olan bir şeydir”¹ demiştir.

Sanat bu anlamda biliyoruz ki, sadece varolan ve görülenin anlatımı değildir. Çünkü insanlar, duyularıyla algıladıkları dünya ile asla yetinmemişlerdir. Daima öteelerde, daha derinlerde birşeyler aramışlardır. Din, masal, efsâneye yüzyıllar boyunca büyük önem verilmesi, 20. yüzyılda,

* Dr., Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Öğretim Üyesi.

¹ Abdülhak Şinasi Hisar, *Ahmet Haşim Yahya Kemal'e Veda*, Varlık Yayınları, İstanbul 1969, s. 129-130.

psikologların, filozofların bunlarda, insanın duygu, düşünce ve davranışlarını aramaları, hatta bazı sonuçlara ulaşmaları bunun sonucudur.

Ahmet Hamdi Tanpınar, edebiyatımızda görünen varlıklar kadar, görünmeyenlere de eserlerinde geniş yer veren yazarlarımızdan birisi olmuştur. Bütün eserlerinde varlıklara bir estetik gözle yaklaşmıştır. Dış âlemin güzelliği karşısında duyduğu, kendi deyişiyle bu “çok lezzetli hayranlık” Tanpınar’ın her dokunduğu şeyi değiştirmiş, varlıklar kimsenin görmediği yeni biçimlere dönüşmüştür. Böylece realite yeni bir boyut kazanmıştır. İşte *Rüya* bu noktada işe girmektedir.

Şairin estetiğinin temeli olan *rüya* kelimesinin anlamı, bizi aldatmalıdır. Tanpınar için *rüya*, upkî akıl gibi, hatta ondan daha üstün ve daha derin bir bilme aracıdır.

Varlık, sırlarını rüyalarla açıklar. Ayrıca sanatın kaynağı da rüyadır. Tanpınar, “Antalyalı Genç Kıza Mektup”² adlı yazısında şunları söyler:

“Güvercinlik denen deniz mağarasını gördüm. Bu mağara suyun hücumuyla açılıp kapanan aydınlığı ile benim için mühim birşey oldu... Gördüklerimi henüz gerçek bir keşif haline getirecek seviyede değildim. Fakat estetiğimin temeli olan *Rüya* fikri, biraz da bu mağaraya bağlıdır.”

“Asıl estetiğim Valéry’yi tanıdıktan sonra teşekkür etti. Bu estetiği veya şiir anlayışımı *Rüya Kelimesi ve Şuurlu Çalışma* fikirleri etrafında toplamak mümkündür. Yahutta *Musikî ve Rüya*. Valéry’nin ‘velev ki rüyalarını yazmak isteyen adam bile azamî şekilde uyanık olmalıdır’ cümlesini, en uyanık bir gayret ve çalışma ile dilde *rüya* halini kurmak şeklinde değiştirin, benim şiir anlayışım çıkar” demiştir.

Görülüyor ki, burada Tanpınar’ın bahsettiği rüyanın gerçek rüya ile bir ilgisi yoktur. Bunu şair yine aynı mektupta, “Zaten rüyanın kendisinden ziyâde benim şiir anlayışında bazı rüyalara içimizde refâkât eden duygu mühimdir. Asıl olan bu duygudur. Musiki burada işe girer...Çünkü musiki durmadan değişerek içimizde âlemini kurar. Bunu yaşadığımızdan başka bir zamana gitmek diye tarif edebilirim. Başka türlü ritmi olan ve mekânla eşya ile içten kaynaşan bir zaman” (s. 177) diye açıklar.

Konum hikâye olduğu halde burada yazarın şiir estetiğinden bahsedişim yadırganabilir. Ancak Tanpınar’ın şöyle bir özelliği vardır: O’nun şiir-

² Mehmet Kaplan, *Tanpınar’ın Şiir Dünyası*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1963, s. 176-177.

leriyle nesirlerini birleştiren başlıca unsur rüyalardır. Rüyalarda insan ruhunun derin sınırlarını, gelmişi ve geleceği bulan Tanpınar, nesirlerinde ve şiirlerinde hayatın dış görünüşünü değil, insan ruhunu ve yaşamın sınırlarını anlatmaya çalışmıştır. Ayrıca bu anlatışlar, şiirlerinin malzemesini nesirlerinde oluşturmuş, olgunlaştırmıştır.

“Ne içindeyim zamanın
Ne de büsbütün dışında;
Yekpare geniş bir anın
Parçalanmaz akışında.

Bir garip rüya rengiyle
Uyuşmuş gibi her şekil,
Rüzgârda uçan tüy bile
Benim kadar hafif değil”

diyen şair, bu şiiri için, “Kozmozla insanın birleşmesini nakleder ki, bir çeşir rüya hâlidir. Görüyorsunuz ki hakikî rüyanın tesadüfleri ve tuhafıkları ile alâkası yoktur demiştir.”³

Tanpınar'ın rüyaya verdiği önemi ve rüya anlayışını daha iyi açıklamak ihtiyacı içinde oluşunu gösteren iki örnek vardır: Bunlar “Şiir ve Rüya” başlığını taşıyan iki makaledir.

Tanpınar, bu makaleleri konusunda Ahmet Kutsi Tecer'e yazdığı bir mektupta:

“... Hiçbir ilim iddiası yoktur. Fakat rüya hakkında mevcut ilmî literatürü, Bergson'dan Jung ve Jones'e kadar, bazı Doktorlar da dahil, görek yazdım. Eğer rüyayı hâlâ eski nazariyelerinde, ... Alman romantiklerinin anladığı gibi görüyorsam, bu sadece böyle istediğim içindir”⁴ demiştir.

Yazar, bu makalesinde rüya anlayışını ve bunun sanata aksediş biçimini de şöyle açıklamıştır:

“Ötedenberi rüyanın ikinci bir hayat olduğu söylenir, İççe iki oda gibi, uyanık hayat ile rüya hali yanyana dururlar. Dramın kahramanı mad-

³ Mehmet Kaplan, “Antalyalı Genç Kıza Mektup”, *Tanpınar'ın Şiir Dünyası*, İstanbul 1963, s. 177.

⁴ Ahmet Hamdi Tanpınar'ın *Mektupları*, Hazırlayan: Zeynep Kerman, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1974, s. 45.

deden ziyade ruh olduğu için, birinden öbürüne çok çabuk geçilir. Bir anda karanlık bir eşik atlanır.

“Rüya uykuya münhasır değildir... Şuurun duvarında açılan her gedikten rüyaların sırasına göre, sıkıntılı zalim yahut mesut diyarına gideriz...

“Çok defa manzara karşısındaki ruh halimiz de uyanık halde görülen bir rüyadır”⁵ demiştir.

Rüya denilince Freud’u hatırlamamak mümkün değildir. Ancak, görüyoruz ki Tanpınar ile Freud bazı noktalarda farklıdır.

Psikanalizmin kurucusu Freud’e göre bilinçaltı, insanın bastırılmış iç-güdülerinin, kavuşulmamış isteklerinin biriktiği bir kavramdır. İşte uyku hali, bilincin kontrolünü ortadan kaldırdığı için rüyalarla bu istekler bilinçüstüne çıkarlar. Freud’e göre insanın en zorlu ve zorunlu isteği, içgüdülerini doyurmaktır. Fizyolojik varlığın ilk soluğu, evrensel bir istek açlığıdır. Libido denen haz tutkusu, tıpkı bir magmanın tabanı zorladığı gibi, iç dünyamızı zorlar. Ancak bu istek yönlendirilebilir.

Freud’un önemli bir bulgusu da ruh güçlerinin arasındaki aktarılabirliktir. Haz gerçeği sadece kadın erkek ilişkisi ile sınırlı değildir. Sanat eserlerinde bu tutku kıyafet değiştirmiş olarak ortaya çıkabilir.⁶

Freud, böylece içgüdüsel dürtülerin motivasyon alanında etkili olduğunu öne sürerken, farklı kişilik yapıları üzerinde durarak, teknik çağın herkesi tipleştirdiği, benlik yitimine uğrattığı dönemde, kişiye kendi özbenliği üzerinde düşünmek, onu değerli kılmak fırsatını vermiştir.

Biliyoruz ki, daha sonra Yung buna toplumsal bilinçaltı görüşünü ilâve etmiş, kolektif bilinçaltı kavramını ortaya koymuştur: Bu genel sergilemeden sonra Tanpınar’a gelince:

O, sanatta ve güzellikte daima ebediyeti aramış, bunu da, insanın rüyalarından sonsuzluk âlemine gidişi olarak almıştır. Çünkü Tanpınar, ne içinde yaşadığı dünyadan çok memnun olmuş, ne de bir mistik gibi, metafizik bir âlemin varlığına inanmıştır. Bütün yaşamında ve yazılarında,

⁵ Ahmet Hamdi Tanpınar, “Şiir ve Rûya” *Edebiyat Üzerine Makaleler*, Hazırlayan: Zeynep Kerman, Dergâh Yayınları, İstanbul 1977 (2. baskı), s. 30-32.

⁶ Stefan Zweig, *Freud ve Öğretisi*, (Psikanaliz), (Çeviren: Emin Elçin), Remzi Kitabevi, İstanbul 1965, s. 30-32.

duygu ile düşüncenin, düşle gerçeğin ortasında adetâ *eşikte* yaşamıştır. Eserlerinde dış dünyayı ve insanın iç dünyasını, aynı güçle işleyişi, birinden diğerine kolayca geçişi bundandır.

Burada görülüyor ki, psikanaliz açısından Freud'un rüyaları değerlendirilişi ile, Tanpınar'ın rüya ile zenginleşen hayat karşısında aldığı tavır çok farklıdır.

Zamanın hem içinde, hem dışında yaşayan, varlığın sınırlarını zamanda bulan Tanpınar, sevdiği şehirleri, insanları, bahçeleri, bu somut zamanın aynasında görmüştür. Roman ve hikâyelerinde dünyayı, işte bu aynadan seyretmiştir. "Zaman Kırıntıları" adlı şiirinde sevdiği kadını anlatırken:

Rüya ile
Hayal arasında
Hayal ile
Hakikat arasında
Yalnız sen varsın!

Gece ile
Gündüz arasında
Güneşle
Göz arasında
Yalnız sen varsın diyen şair, bu yarı masalımsı kadının yarattığı bir dünyayı istemiştir.

Niçin sen yaratmadın bu dünyayı?
Ellerinin mesut işaretlerinden

Daha güzel doğardı eşya!
Daha zengin olurdu aydınlık
Kendi karanlığından çağırıyordu sesin,
Sular başka türlü akardı
Sert kayalardan göklere doğru
Büyük, mavi, aydınlık sular!
Eğilme sakın üstüne
Kendi yeşilinde boğulmuş havuzların
Ve bırakma saçlarını tarasın rüzgar,
Durmadan çukurlaşan bu aynada
Bilinmez hangi uzaklara götürür seni
Dudak dudağa öpüştüğün hayal!

Sokma güneşle arana,
İmkânsızın parlıtısını
Ve tanımadan hiç tanımadan sev insanları
Değişmenin ebedî olduğu yerde
Güzeldir hayat!

Tanpınar'da bu kadın hayali, hikâyelerinde de yer alacak, âdetâ hayallerinin içinde beşerî mitolojinin archétyp'ini oluşturacaktır.

Rüya alemini yaşama ve onu ebedileştirme temi, Tanpınar'ın eserlerinde esas tem olmakla beraber, O'nu sadece rüyada yaşayan birisi olarak düşünmek yanlıştır. Zirâ Visuel bir tip olarak Tanpınar, doğayı, eşyayı, insanı, eşine ender rastlanabilecek bir teferruatla çok detaylı bir gözlemle, hikâyelerinde romanlarında ortaya koymuştur.

Estetiğini rüyalar üstüne kursa da, dış âleme şair, bütün ruhu ile açıktır. Çünkü hayallerin rüyalarında, duyuların temasıyla farkedilen dünyanın insanın içinde devam eden akisleri vardır. Ünlü tiyatro yazarı İonesko:

“Bir sanat eseri herşeyden önce zihnin serüvenidir. Düşte imgelerimizde yaşayan asal gerçeklerden, bizim dünyamıza getirilen özerk bir dünyanın yaratılmasıdır” der.

İşte Tanpınar'ın hikâyelerinde bu dünyayı bulma çabamıza, *rüya'nın yerini* ve beşerî atmosferde şekillenişini bulabilmek gerekecektir. Bunu gösterebilmek için, Tanpınar'ın en önemli özelliğini burada hatırlamak lâzımdır. O görünenin içinde görünmiyeni arayarak, objektif unsurları, objeleri, eşyayı, rüya halini yaratmak için birer araç olarak kullanan bir sanatkârdır. Bunun için dış âlemde kendi özleyişlerine uygun hayaller bulabilme çabasıyla, objeyi âdetâ hayaller doğurması için zorlamıştır. Kısacası, *Tanpınar rüyalarını dış âleme aksettirmiştir*. Böylece beşerî atmosfer yeni bir şekle girmiştir.

Bunu Tanpınar, “Herşey yerli yerinde” adlı şiirinde de

“Rüyası ömrümüzün çünkü eşyaya siner”

mısralarında ifâde etmiştir.

Tanpınar, hemen bütün hikâyelerinde düşüncelerini duygularını bir anlatıcıya emanet etmiştir. Bu anlatıcı, çeşitli kişiliklerde görünse de genelinde değişmez.

Biz, bu hikâyelerden çarpıcı bulduğumuz birkaç örnek aldık. Bunlardan “Bir Yol”⁷ adlı hikâyede, anlatıcının en ilginç yanı, her fırsatta hayatını gözden geçirmesidir. Bu hayat, kendisi için çizilmiş, yolunda, düzgün ve rahat bir tempoda sürüp gider. Ancak bu hayat, kendi hayatı değildir. Birisi gelse “Haydi kalk sıran geldi kendi kendin ol” dese, bu mümkünmüş gibi kalkıp koşacağını hisseder. Bu, insanın birden uyanışıdır; eşya ile, zaman ile kendi arasındaki ilişkinin bilincine varmanın ürpertisidir.

İşte Tanpınar, diğer hikâyelerinde de şekil ve şartlar değişse de hep kahramanlarına *bir anda kendilerini yepyeni bir dünyada bulmaları olanağını verecektir*. Bu kişiler, keskin bir gözlemlerle hayata çevrelerine bakacaklardır. Gördükleri şeyler, onları bir anda eşya ile, çevre ile yabancılaştıracaktır. Bu, “*Rüyaların hakikatine bir uyanıştır*”. Nitekim bu hikâyenin kahramanı da bu duygu içinde, karısına çocuklarına bakar, onları tanıyamaz. Sokakları dolaşır. Bütün insanların yüzünde hayatın girift oyunlarının şekil ve çizgilerine dikkat eder. Bu ifâde zenginliği, Onu şaşırtır. Bu yepyeni bir dünyadır. Anlatıcı bundan kurtulmayı ister ve “Gündelik hayatımla arama yaşanmamış rüyaların azabı girmişti” der.

Bir anda “Ömrümü, ömrümü ne yaptım” diye sorar kendine. Böyle zamanlarda gece gördüğü rüyalar da müz’içtir. Günlük yaşamını etkiler. Anlatıcı, kendisine umut veren tek şeyin seyahatleri esnasında farketmediği ufak bir yol olduğunu söyler. Ana yoldan ayrılan, kimsenin farketmediği bu yol; onu rüyalarının hayallerinin diyarına götürebilir. Kendi benliğini orada bulabilir. Ancak bu mümkün değildir. O, hep umut edecek ve ömür boyunca bu yolu seyredecektir.

Görülüyor ki, Tanpınar burada yolla düşlerini özdeşleştirmiştir. Kişiliğimizin rüyalarımıza açık yanını, mutluluğumuz olarak almıştır. Yaşamımızın gerçek yüzünü hiç görmek istememiştir. Kaybedilen ömür, Tanpınar için, masalsız biteviye sürüp giden ömürdür.

İşte hayatımızın masal yanına bakan Tanpınar’ın, kendi deyişiyle “Şairâne bir rüya” olarak alınabilecek hikâyelerinden birisi de “Geçmiş Zaman Elbiseleri”dir.

Hikâye, yazarın Ketî adında çok güzel bir kızla buluşup, harikulade bir gece geçirmeyi düşünmesiyle başlar. Herhangi bir engeli önlemek için

⁷ Ahmet Hamdi Tanpınar, *Hikâyeler*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1983 (1. baskı), s.244. (Hikâye örnekleri bu baskıdan verilmiştir).

de o gün kendini eve kapar. Fakat aksi bir tesadüf, bir arkadaşı yeni arabası uğur getirsin diye, onu arabasıyla kumar oynanan bir eve götürür. Önceleri hep kazanırken sonra kaybeder. Keti'ye yetişebilmek için, sokaklarda koşuşurken, bir kaza geçirir. Ayıldığı zaman, eski zaman elbiselerini giyerek masalımsı bir hayat süren bir kadının evinde kendini bulur.

Hikâye, buraya kadar birbiri ile ilgili olmayan korkunç tesadüflerin aracılığı ile yürür. Bunlar sanki biçâre hayatımızın bir görüntüsüdür. Çiğ ışıklar altında herşey, bütün çirkinlikleriyle apaçık ortadadır. *Tanpınar hikâyesinde bundan sonra yeni bir atmosferi oluşturur.* Olay kahramanının gözlerini açtığı evde beklenmedik olaylar olur. Kadın, gerçek olup olmadığı bilinmeyen bir masal uydurur. Yaşlı babasının kendisine bu elbiseleri giydirdiğini söylerken, daha sonra ortaya çıkan yaşlıca bir erkek, bu elbiseleri giyen kadının ruh hastası olan eşi olduğunda ısrar eder. O geceyi evde geçiren yazar, sabah evi boş bulur. Bir süre sonra, gezmek için gittiği Bursa'da bir arabada onları görür; fakat ulaşamaz.

Görülüyor ki, burada hikâye örgüsünü meydana getiren dokuyu Tanpınar, hayatın sert gerçekleriyle değil, olayları masallaştırmaya yönelik tesadüflerle oluşturmuştur. Kadın bir masalı yaşar. Bu, onun güzelleştirdiği ikinci hayattır. Bizim hülyalarımızla yaptığımızı, bu kadın sesle düşünür.

Tanpınar, bu atmosferi oluştururken, dış dünyayı da masal âlemi haline getirmiştir. Çünkü O'nun için amaç, *hayatı süsleme ve güzelleştirmedir.*

Bu hikâyede de düşünle-gerçek arası bir hayat yaşanmıştır. Tanpınar varlığa burada uyku ile uyanıklık arası bakmıştır. Hikâyenin I. epizodunda hayatın çıplak gözle seyredilen yanı verilirken, çevre olaylar da buna göre düzenlenmiştir. Keti'de simgelenen ten zevki, çiğ elektrik ışığı altında oynanan poker partisi, para konusunda alınan tavırlar, hep maddeye dayalı bir atmosfer içinde verilmiştir.

Oysa rüyayı güzelliğin kaynağı olarak alan Tanpınar, ikinci epizodda, hikâye kahramanını karanlıkta yola çıkarır. Bir kaza olur. Buradan itibaren esrarlı olaylara kapı açılmış olur. Esrarlı bir ev çizilir. Bu evde yaşananlar da, yaşanan şeyler de müphemdir. Mazi fikri, geçmişte yaşanan güzellikler, eski elbiseler, hepsi evin dekorunda somutlaşır. İsmi bile bilinmeyen sadece elbiselerin simgelediği kadın, güzelliği ile büyüleyici ve gizemlidir.

Görüldüğü gibi bu hikâyede de Tanpınar, tıpkı "Bir Yol" hikâyesinde olduğu gibi, eski zaman elbiseleri giymiş güzel kadını, rüyanın, bir masal

zamanının kahramanı gibi almıştır. O'nun gizemli varlığında, zaman kavramı, yeni bir boyut kazanmıştır. Mutluluğun zamanı. Ancak, bu zamanda yaşamak imkansızdır. Bu hikâyede görülen ikilem, değişik şekillerde de olsa, Tanpınar'ın diğer hikâyelerinde de vardır. Yazar, a) ya kendi varlığından çıkararak adeta bir ikinci varlıkta yaşamaya devam eden kişileri anlatmış, b) veya her gece rüya gören olay kahramanları, günlük yaşamlarını, adeta bir kader gibi kabul ettikleri bu rüyaların emrine vermişlerdir. Bu rüyalar, gerçekleri bulandırır; bazan bir kâbusa da dönüştürür. Gerçek yaşamla öylesine içiçe oluşur ki, kişinin hayatında her gece devam eden bir öykü oluşur. (Evin sahibi, Rüyalar gibi).

Tanpınar'ın hikâyeleri denildiği zaman ilk hatıra gelen hikâyesi, şüphesiz "Abdullah Efendi'nin Rüyaları"dır. Burada Abdullah Efendi'nin başına gelenler, kişiliğin ikiye bölünmesi halinde, birisi tamamen bilinçaltının emrine verilirse, neler olabileceğidir. Tanpınar burada Freud'un psikanaliz bulgularına en çok yaklaşmış görünse de, hikâye hemen bir fanteziye dönüşür. İlerde bu hikâyeye tekrar döneceğim. Şimdi *Huzur* romanı ile de ilişkisi olan "Evin Sahibi" adlı hikâyesinden bahsetmek istiyorum. Bu hikâyede ikizleşen kişilikler birbirlerini kontrol eder, hatta yargırlar. Böylece günlük yaşamlarına refâkat eden bir ikinci hayatları olur.

Örneğin yazar ile hastalığı geniş bir yatakta yanyanadır. Hatta umutları, hülyaları, vehimleri, gündelik acı ve kederleri de yatak arkadaşlarıdır.

Hasta bir ruhun vehimleri gibi görünen bütün bu unsurlar, hikâyede anlatılırken, insan ruhunun derinlikleri, geriye dönüşlerle sergilenmiştir. Bu anılarda Musul'daki ev, çocukluk anıları, ölen genç anne, acılı dede, masalımsı bir eda ile verilen dadı ve en önemlisi *bir yılan vardır*. Yılan adeta evin gerçek varlığıdır. Genç anneyi onun öldürdüğüne inanılır. Daha başındanberi yılan, bir masal motifidir. Nitekim, sonra rüyalarda delikanlı olur konuşur. Evlenmek ister; evlenemeyince de yıllar sonra, başkası ile evlenen genç anneyi boğarak öldürür.

Hikâyede anlatıcı, bir hastahane odasında bunları anımsar. Kendisi de çok sevdiği karısını, boğazına dolandığını zannettiği yılanı öldürmek isterken, karısının saçlarını boğazına dolamıştır. Genç kadın kendini zor kurtarmıştır. Rüya ile gerçek, hayalle-hakikat burada da içiçedir. Ve rüyalar hayatı etkiler.

Kadınların masallaşmış serüvenlerine katılan yılan hikâyeleri, Tanpınar'ın küçük yaşta kaybettiği annesinin hayaliyle, çocukluk muhayyemesinin bir bileşimi gibidir.

Tanpınar'da çok dikkate şayan bir nokta vardır. *Yılan-Kadın-Ölüm* düşünceleri. Bunlar adeta sonsuzluğa açılan bir yolun masallaşmış öyküsüdür. *Bu masalın içinde, yıldızlar da yer alır.* Gökyüzü, yıldızlar, şairin şiirlerinde de büyük yer tutar. Ayrıca yılanlar için kullanılan sıfatlar, yılanlarla birleşir.

“... Kehkeşan cüsseli, siyah derili, yıldız pullu yılan, annemin boğazına sarılıp öldüren yılan, evimizin sahibi, düşüncemizin efendisi” der (s. 164-165).

Tanpınar, daha sonra yılanı bir simge olarak alacak, her felâkette sınırlı onu görecektir. Yılan ölümdür. Ve de mutlaka her eve uğrayacaktır. Yani hepimizin hayatında bir yılan hikâyesi olacaktır.

Bu hikâyelerde Kadın'a gelince: Tanpınar, tüm hikâyelerinde erkeği merkez kişi olarak seçmiştir. Ancak kadına çok ayrı ve özel bir yer vermiştir. O'nun için kadın, güzel, sıcak ve herşeyin yerine geçebilecek bir varlıktır. Bir anlamda rüya gibidir. Erkeğin hayatına da bir tesadüf eseri girerler. Girdikleri erkeklerin hayatını zenginleştirirler. Sonra geldikleri gibi çıkıp giderler. (Yaz Yağmuru, Emirganda Akşam Saati) Erkekler, eski yaşamlarının, günlük biteviye yaşamlarının, gerçeğine uyanırlar. Bu kadınların anlattıkları doğru mudur, değil midir, belli değildir. İsimlerini bile bilemeyiz. Gizemli masalımsı bir hayatı anlatırken, yaşanan hayattan daha derin, zengin bir hayatın sahibidirlere.

Tanpınar, hikâyelerinde kadınlar ve erkekler için bu tesadüfleri bir anlamda yaşamın rüyası olarak almış gibidir. Hayatın gerçekliğini çıplaklığını anlatmak istediği zaman, kadınlar bu güzelliklerinden sıyrılırlar. Hayatın çirkinliğinde çirkinleşirler. Tanpınar, böylece hayalden rüyadan, hakikate geçer.

Bu geçişlerin en tipik şeklini de “Abdullah Efendi'nin Rüyaları”nda buluruz. Abdullah Efendi, arkadaşları ile gittiği bir içkili gazonada etrafını seyrederken, birdenbire kendini, içinde oluşuveren ikinci kişiliğinin emrinde buluverir. Bu ikinci benlik, ilkinden çok farklıdır. Korkusuz, küstah gözlemcidir. Çevresindeki kadınları ve erkekleri de büründükleri ikinci kişilikleri içinde görür. Hepsini ikiyüzlü, riyâkârdılar. Mesela karşı masada oturan ve erkeği hayranlıkla dinleyen kadını, Abdullah Efendi şöyle anlattı:

“İçbir ifrit, hiçbir karışık mahluk, Abdullah Efendi'yi bu bacakları ve dudakları ayrı ayrı şeyler konuşan kadın kadar korkutamazdı. Bu acayıp

tesadüf, lüzumsuz bir tecessüsle birdenbire yakaladığı bu sır, onda alkolün verdiği uyuşukluğu gidermekle kalmamış, büsbütün başka birşey, adeta ifadesi güç bir değişiklik yapmıştı. Birdenbire Abdullah, kendisi için hayatın artık sırrı kalmadığını görerek korktu” (s. 165).

“O, doğrusu istenirse bütün ömrünce bundan korkmuş, birgün insanlar ve eşya ile olan münasebetlerinin ihsasların sathî planından çok daha derin ve çok başka bir seviyeye çıkmasından, *kâinatı saran ve ona güzelliğini veren büyük sırrın, ortasından kesilmiş bir meyva gibi birdenbire bütün çıplaklığı ile apaçık görünmesinden, korkunç manzarasıyla onda bir nevi yaşama zevkini bir anda, tıpkı bir nefeste söndürülen bir mum gibi, söndürmesinden korkmuştur. İşte şimdi o kadar ürktüğü ve bununla beraber beklediği saat gelip çatmıştı*” (s. 166) diyen Tanpınar, Abdullah Efendi'nin bu korkuyu bir kış gecesi birdenbire tepesinde apartmanın çatısının uçtuğunu ve odasına yıldızların dolduğunu, maverâ ile arasında çok kuvvetli bir ilişkinin başladığını hissettiği zaman duyduğunu söyler: Yıldızlarla ilişki, şairin (Şiir) adlı şiirinde de vardır.

“İçimizde sonsuz çalkanan deniz,
Gülümseyen yüzü kaderin bize,
Yıldızların altın bahçesindeyiz,
Ebediyetinle geldik diz dize”

mısralarında da görüldüğü gibi.

Ancak Abdullah Efendi'nin bu çifte kişiliğinde Tanpınar, O'nun gözlemci yanını geliştirirken, Abdullah Efendi'yi içki masasından önce iki geneleve, oradan da yolunun üstünde gördüğü boş bir eve götürür. Bu evlerin ilk ikisinde, çirkin dekorlar içinde resimlerden çıkıp hora tepen, konuşan insanlar, alımlı görünen ama sakat bir kadın vardır. Bunlar hayatın masalsız görüşleridir. Ancak Abdullah Efendi'nin çok susadığını hissettiği bir sırada, yoluna çıkan bir evde bir sürahiden, bardağa su dökerken eğlenen, fakat Abdullah'a bir yudum bile vermeyen çocuğun öyküsünde *Tanpınar, bize hayatın güzelliklerinin sunulduğunu, ama asla veremediğini vurgulamak istemiştir.*

Konumuzu Özetlersek:

Tanpınar'ın bütün hikâyelerine hâkim olan bir atmosfer vardır. Bu atmosfer, Gerçek-Rüya ikilemi platformunda oluşur. Tanpınar, güzelliğin kaynağı olarak gördüğü rüyayı bu anlamda bütün doğada, eşyada ve özel-

likle, musikinin kendisinde bulmuştur. Bu bakımdan bütün varlıklar, dış görünüşleriyle değil, taşıdıkları güzellik ve derin anlamlarla ortaya çıkmış, kendi masallarıyla gelişmişlerdir. Çünkü Tanpınar, eşyayı çıplaklığında, insanı kendi realitesinde hiç sevmemiştir. Böylece, biçâre hayatımızı ikinci bir hayatla güzelleştirmek istemiştir. Kısacası Tanpınar, kendi deyişiyile, “Masalı olan adamdır. Hiçbir ürpermesi olmayan gözlere, yaşamı boyunca dayanmamıştır.”

Hayat bize sunulan, sadece seyretmemize müsaade edilen, fakat verilmeyen güzelliklerle doludur. Ancak biz bu güzelliklere ve ebediyete rüyalarımızla ulaşabiliriz.